

Van de Spaanse omwalling tot de antitankgracht De Verdedigingsgeschiedenis van Antwerpen

Het verhaal van de verdedigingswerken rond Antwerpen is een boeiende kroniek van strategie, innovatie en aanpassing. We beginnen bij de machtige **Spaanse omwallingen** en de Citadel in het zuiden, ooit de bastions van bescherming, gesloopt in 1874 om plaats te maken voor modernere defensies.

Generaal Brialmont was de architect van deze nieuwe fase. Vanaf 1860 creëerde hij een reeks van acht forten, genummerd van 1 tot 8, die zich uitstrekten van Wijnegem tot Hoboken. Deze forten waren verbonden door een strategische route, de '**militaire baan**', die een cruciale rol speelde in de verdediging van de stad.

Maar Antwerpen rustte niet op haar lauweren. Tussen 1906 en 1914 werd een extra verdedigingslaag toegevoegd: 15 kleinere forten en 12 schansen, die zich een weg baanden van Bornem tot Berendrecht. Het **fort van 's-Gravenwezel**, dat van Oelegem en de **schans van Schilde** maakten deel uit van deze indrukwekkende linie. De bevoorrading van deze forten was een logistieke uitdaging, opgelost door een

krijgsspoorbaan die Lier met Kapellen verbond, en die ook door Schilde en 's-Gravenwezel liep. Hoewel de spoorlijn in de jaren '20 werd ontmanteld, blijft een deel ervan bestaan als een nostalgische herinnering aan een vervlogen tijdperk, nu een toeristische attractie in Kapellen.

Met de dreiging van oorlog op de horizon, werd in 1926 de beslissing genomen om de forten te moderniseren en te voorzien van telefoonverbindingen. De volgende grote stap was de **aanleg van de antitankgracht** in 1936, een gedurfd plan om een 33 kilometer lange barrière te graven tussen de Schelde en het Albertkanaal. De oorspronkelijke plannen voorzagen in een droge gracht met verticale wanden, verstevigd met in de grond geslagen

dennenbomen. Echter, regenval en grondwater zorgden al snel voor overstromingen in het reeds uitgegraven deel en op de bouwplaats. Hierdoor zakten kranen, sporen en wagentjes weg in de modder.

Als gevolg hiervan werd besloten om in plaats daarvan **een natte gracht** te graven met twee verticale wanden. Dit vereiste een aanzienlijke hoeveelheid bomen, die aanvankelijk uit de Ardennen werden gehaald. Maar door snel stijgende prijzen werd overgegaan op het vorderen van bomen van lokale boseigenaren op wiens land de gracht zou komen. Deze bomen voldeden echter niet aan de vereiste specificaties; ze waren te dun en te klein.

Uiteindelijk koos men voor een derde ontwerp: **een diepere en bredere gracht met aflopende oevers**. De bodembreedte werd vastgesteld op 6 meter en de waterdiepte op 2 meter. Deze constructie zou ondoordringbaar zijn voor pantserwagens. In de praktijk bleek de gracht echter nooit nuttig te zijn.

Vanwege het niveauverschil wordt water dat uit het kanaal Schoten-Dessel wordt gepompt, via een reeks **bunkersluizen** in het Albertkanaal geloosd. Daarnaast zijn er

lokale beken die via duikers verbonden zijn met de gracht.

In 1947 worden de forten, de schansen en de antitankgracht als verdedigingswerken opgeheven. Dit leidt tot het **verdwijnen van verschillende militaire erfgoedwaarden**. Hieronder valt ook het verbod op het bouwen van stenen constructies binnen een zone van 585 meter. Als gevolg hiervan wordt de antitankgracht jarenlang aan haar lot overgelaten. Ze raakt verzand, de oevers brokkelen af, en wilde planten overwoekeren de gracht.

Maar in 1986 nam Schilde het initiatief om deze historische site te herstellen. De antitankgracht werd in 1992 door het Vlaams gewest erkend als beschermd landschap, een monument van menselijke vindingrijkheid en veerkracht.

Het verhaal van Antwerpen zou echter niet compleet zijn zonder het hoofdstuk over het geplande **duwvaartkanaal**. Voorgesteld door minister De Saeger om de verbinding tussen het Albertkanaal en de Antwerpse haven te verbeteren, zou dit kanaal het tracé van de antitankgracht volgen. De geplande breedte van 100 meter beloofde een significante impact op de lokale gemeenschappen en het milieu. Verschillende woonwijken in 's-Gravenwezel, Schoten en Brasschaat zouden verdwijnen en onherstelbare schade aan de natuur zou worden aangebracht.

In juli 1970 begonnen de werkzaamheden in Oelegem voor de aanleg van de E34. Tegelijkertijd met de bouw van een brug over het Albertkanaal, werd er een grote kom uitgegraven die de start vormde van het duwvaartkanaal. Later werd er ook aan weerszijden van de E19 in Schoten een deel van het toekomstige kanaal gerealiseerd.

In 1995 overwogen de Belgische Spoorwegen om langs het traject van het duwvaartkanaal een **spoorlijn voor**

goederenvervoer naar de haven aan te leggen.

Echter, door aanhoudende protesten en acties van diverse comités en de betrokken bewoners, werden alle plannen uiteindelijk gestaakt. In 2003 werd het kanaalproject uiteindelijk uit het gewestplan verwijderd.

Joos Verschueren

Masterplan Schildestrand

Van weekendzone naar recreatief domein

Sinds de demilitarisatie van het fort en de aanleg van een strand in 1958, is het gebied getransformeerd tot een **recreatiezone** genaamd Schildestrand. Deze verandering werd gerealiseerd door een dam te plaatsen in het zuidelijke deel van de slotgracht, waardoor de gehele gracht werd onderbroken en het strand kon worden gecreëerd.

Vanaf eind jaren '50 startte de ontwikkeling van het gebied, waarbij de buitenring gevuld werd met **vakantiehuisen** terwijl het centrale deel voornamelijk door **kampeerders** werd gebruikt. In de loop der jaren werd de buitenring volledig opgedeeld in kavels en ook in het centrale

gedeelte werden huizen gebouwd bovenop of naast de oorspronkelijke constructie van het fort.

Sommige van deze woningen zijn niet alleen zonevreemd, maar werden ook **zonder vergunning** gebouwd, **of worden**

permanent bewoond, wat in strijd is met de wetgeving.

In 2005 voerde de Vlaamse overheid een **uitdoofbeleid** voor alle weekendzones in, een beleid dat ook door het lokale bestuur van Schilde op haar grondgebied geïmplementeerd moet worden. Een uitdoofbeleid is bedoeld om een bepaalde toestand te doen verdwijnen. In dit geval gaat het om de bewoning tegen 2029 te beëindigen.

Ondertussen gaf de gemeente de opdracht tot het opstellen van een **ruimtelijke visie** voor Schildestrand. De uitkomst moet een integraal masterplan zijn, waar in verschillende stappen toegewerkt wordt naar een nieuwe, veerkrachtige toekomst voor Schildestrand.

Het **masterplan** van de gemeente Schilde voor Schildestrand streeft drie hoofddoelen na:

-Herstel van erfgoed: Dit omvat het behoud en herstel van het historische fort en andere erfgoedelementen, met respect voor hun historische waarde en betekenis.

-Teruggeven van de site aan de natuur: Een cruciaal element van het plan is het herstellen van de natuurlijke omgeving en het creëren van een duurzaam ecosysteem.

-Evolutie van Weekendverblijfzone naar Recreatiegebied: De transformatie van Schildestrand van een gebied voor permanente of semi-permanente bewoning

naar een gebied dat vooral gericht is op **dagrecreatie**.

Dit masterplan roept dan ook **grote zorgen** op bij de inwoners.

Want volgens het uitdoofbeleid van de Vlaamse overheid moeten tegen eind 2029 alle woningen die niet aan de regelgeving voldoen verdwijnen. Dit beleid is al geruime tijd bekend. Anderzijds is er een **levendige gemeenschap** die momenteel in deze huizen woont en die strijdt om hun verblijf daar voort te zetten, nauwe banden met elkaar hebben ontwikkeld en zich verenigd hebben in een VZW.

De lokale overheid staat voor de **complexe taak** om een balans te vinden tussen het handhaven van de wettelijke voorschriften en het beperken van de sociale impact van deze veranderingen.

Het is van essentieel belang dat deze overgang plaatsvindt met inachtneming van de gevoelens en behoeften van de huidige bewoners, terwijl er tegelijkertijd wordt gewerkt aan een duurzame toekomst voor het gehele gebied.

Philippe
Verschuere
Gemeenteraadslid

GEEF UW MENING!

Wat is volgens u de beste aanpak voor de lokale overheid om zowel een duurzame toekomst voor het gebied te verzekeren als rekening te houden met de huidige bewoners?

Geef uw mening op hetverhaalvanschilde.be

Bekijk de Drone Video:

Video 1: <https://youtu.be/LyG2BUW9EVO>

Video 2: https://youtu.be/EWcUa9_tRpQ

Joos & Philippe Verschueren

Joos Verschueren, 85 jaar oud, is een al meer dan een halve eeuw trotse inwoner van Schilde-'s-Gravenwezel. Eerst nam hij zijn intrek in het Zonnebos, om later te verhuizen naar de dorpskern van Schilde. Hij is de patriarch van een gezin met drie kinderen, waaronder **Philippe Verschueren**, die op 55-jarige leeftijd ook meer dan 35 jaar in Schilde-'s-Gravenwezel heeft doorgebracht en zelf vader is van vier kinderen.

Beide Verschuereus delen een diepgaande passie voor hun gemeente, haar ontwikkeling en hebben beiden betrokkenheid getoond bij hun gemeenschap door dienst te doen als gemeenteraadslid. Door een **verbindinglijn te trekken tussen het verleden en de toekomst** van Schilde, hopen ze ideeën te introduceren die gericht zijn op het verbeteren van de levenskwaliteit van alle Schilde inwoners. En daarbij willen ze graag weten wat u ervan denkt.

Geraadpleegde bronnen:

Heemkundige Kring Jan Vleminck : De tram in Wijnegem 2007
Heemkundige Kring Jan Vleminck : Wijnegem onder de grond 2017
Serge Migom: Van klei tot kerk 2004
Heemkundige Kring Jan Vleminck: 700 jaar Familie van Havre 2004
Joseph Schobbens : Les Environs d'Anvers 42 promenades pédestres 1921
Heemkundige Kring Jan Vlemick: De kastelen van Wijnegem 2016
Heemkring De Drie Rozen : Obiits en Rouwgebruiken bij de Adel 2002
Heemkring De Drie Rozen : Baron de Caters Een leven vol beweging
Heemkring De Drie Rozen: De Vogelenzang een wijk apart
Educatief dossier 2005-2006: Politiek en Spelling
Henri Breugelmans : 100 jaar Parochiekerk 100 jaar klooster 1978
Floris Prims : Geschiedenis van Antwerpen 1947
Heemkring Scilla : diverse artikelen
Heemkring De Drie Rozen: diverse artikelen
Yves van de Werve de Vorsselaer : Légendes et vérités 2009
Jan van den Bergh: Alhier tot Sgravenwezele 1991
Hugo Jacobs, Staf Oorts, Jos Van Bulck Toen we Nederlanders werden en waren 1814-1830
Jacques Claes: De Gebeurtenis Antwerpen Hoe het ging en gaat 2019
Gemeente Schilde en auteurs: Schilde 's-Gravenwezel in beeld 2011
Roland Baetens: Van abdijdomein tot villapark 2003
Parochie OLVrouw-ten-hemel-opgenomen Schilde 1942 – 1965 – 2022
Fortengordels.be
Joseph de Hasque De antitankgracht te Antwerpen 1990
Robert Gils en Georges Melis De antitankgracht van de vesting Antwerpen 2012
Serge Desouter archief
Johan De Caluwe/Veronique De Tier/Anne-Sophie Ghyselen/Roxane Vandenberghe Atlas van het dialect in Vlaanderen